

Παραβιάζει ο Νέος Νόμος περί Υποχρεωτικού Εμβολιασμού τα Ανθρώπινα Δικαιώματα; Υποχρεωτικός Εμβολιασμός και ΕΣΔΑ

Από τη στιγμή της κυκλοφορίας τους, τα εμβόλια κατά του COVID-19 ήγειραν ιδιαίτερο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον. Από το «[εμβολιαστικό απαρτχάιντ](#)» και τον «[εμβολιαστικό εθνικισμό](#)», μέχρι και τη διανομή εμβολίων σε πληθυσμούς [κατελιγμένων περιοχών](#), ζητήματα σχετικά με την πρόσβαση στα εμβόλια αναλύθηκαν σε πολλά νομικά blogs. Ακόμα και όταν η πρόσβαση σε αυτά εξασφαλίζεται, ωστόσο, τα εμβόλια δεν σταματούν να πυροδοτούν συζητήσεις. Στο πλαίσιο αυτό έχει προκύψει και το ερώτημα του κατά πόσο το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού, επιβληθέντος στην Ελλάδα διά του άρθρου 206 του Νόμου 4820/2021, είναι συμβατό με την [Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων](#) (‘ΕΣΔΑ’). Αυτό ακριβώς το ερώτημα θα απαντήσει το παρόν άρθρο.

1) Η Συμβατότητα του Υποχρεωτικού Εμβολιασμού κατά του COVID-19 με την ΕΣΔΑ

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (‘ΕΔΔΑ’ ή ‘Δικαστήριο’) έχει αναφερθεί στον υποχρεωτικό εμβολιασμό κατά του COVID-19 αποκλειστικά σε [απορριπτικές αποφάσεις](#) επί αιτήσεων χορήγησης ασφαλιστικών μέτρων. Δεδομένου, ωστόσο, ότι σε αυτές δεν κρίθηκαν οι ασκηθείσες προσφυγές επί της ουσίας, οι αποφάσεις [δεν συμβάλλουν](#) ουσιαστικά στην απάντηση του τεθειμένου ερωτήματος. Αντιθέτως, προγενέστερη νομολογία του ΕΔΔΑ περί μέτρων υποχρεωτικού εμβολιασμού γενικότερα παρέχουν περισσότερες ενδείξεις για τα κριτήρια ελέγχου της συμβατότητας του υποχρεωτικού εμβολιασμού με την ΕΣΔΑ.

Α) Παραβίαση του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ

Αρχικά, θα πρέπει να απαντηθεί το ερώτημα του κατά πόσο το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού παραβιάζει κάποιο δικαίωμα που προβλέπεται στην ΕΣΔΑ. Επ’ αυτού, ήδη από το 1984, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (‘ΕΕΑΔ’) είχε υπογραμμίσει ότι «η απαίτηση να υποβληθεί κανείς σε ιατρική περίθαλψη ή εμβολιασμό, επί ποινή, *μπορεί να αποτελέσει παραβίαση του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής* ([Actmanne κ.λπ. κατά Βελγίου](#), σελ. 255). Πιο πρόσφατα, το ΕΔΔΑ τόνισε ότι «ο υποχρεωτικός εμβολιασμός - ως ακούσια ιατρική θεραπεία - *ισοδυναμεί με παραβίαση* στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής

ζωής, το οποίο περιλαμβάνει τη σωματική και ψυχολογική ακεραιότητα του ατόμου και κατοχυρώνεται στο Άρθρο 8 παρ. 1 της ΕΣΔΑ ([Solomakhin κατά Ουκρανίας](#), παρ. 33). Τον περασμένο Απρίλιο, το τμήμα Ευρείας Σύνθεσης του ΕΔΔΑ προχώρησε ένα βήμα παραπέρα, τονίζοντας ότι καθαυτή η υποχρέωση εμβολιασμού και η ύπαρξη άμεσων συνεπειών σε περίπτωση μη συμμόρφωσης συνιστούν παρέμβαση στο προστατευόμενο δικαίωμα από το Άρθρο 8 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ακόμη και προτού οι εμβολιασμοί λάβουν χώρα ([Vavříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας](#), παρ. 263-264). Με άλλα λόγια, το γεγονός ότι ο υποχρεωτικός εμβολιασμός κατά του COVID-19 αποτελεί παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, όπως αυτό ενσωματώνεται στο Άρθρο 8 παρ. 1 της ΕΣΔΑ είναι αναμφίλεκτο.

Ωστόσο, δεδομένου ότι το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ δεν είναι απόλυτο, αλλά τελεί υπό τους περιορισμούς που αναγράφονται στην δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου, το επόμενο βήμα για τον έλεγχο της συμβατότητας του μέτρου με την ΕΣΔΑ είναι ο έλεγχος του κατά πόσο η παρέμβαση (ήτοι ο υποχρεωτικός εμβολιασμός κατά του COVID-19) δικαιολογείται βάσει κάποιου/-ων λόγου/-ων που αναφέρονται στην ρήτρα περιορισμών του Άρθρου 8 παρ. 2.

i) Θέσπιση Μέτρου βάσει Κανόνα Δικαίου

Για να δικαιολογείται βάσει της ρήτρας αυτής, το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού θα πρέπει να έχει θεσπιστεί βάσει ενός κανόνα δικαίου που να είναι προσβάσιμος και που να επιτρέπει σε όσα άτομα μπορεί να επηρεαστούν από το περιεχόμενό του, να μπορούν να προβλέψουν τις περιστάσεις υπό τις οποίες θα λάβει χώρα ο περιορισμός των δικαιωμάτων των ([Vavříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας](#), παρ. 266-271). Εφόσον η ανωτέρω προϋπόθεση πληρούται, το επόμενο βήμα για τον έλεγχο της συμβατότητας του μέτρου με την ΕΣΔΑ είναι ο έλεγχος του κατά πόσο το μέτρο επιδιώκει κάποιον από τους νόμιμους σκοπούς που αναφέρονται στο Άρθρο 8 παρ. 2 της ΕΣΔΑ.

ii) Επιδίωξη Νόμιμου Σκοπού

Σε όλες τις αποφάσεις, στις οποίες το ΕΔΔΑ (και προγενέστερα η ΕΕΑΔ: [Boffa κ.λπ. κατά Αγίου Μαρίνου](#), σελ. 34; [Acmanne κ.λπ. κατά Βελγίου](#), σελ. 256) προέβη σε αντίστοιχο έλεγχο για την δικαιολογητική βάση μέτρων υποχρεωτικού εμβολιασμού, δέχτηκε ότι το μέτρο όντως στοχεύει στην προστασία της υγείας και των δικαιωμάτων άλλων ([Vavříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας](#), παρ. 272, [Solomakhin κατά](#)

[Ουκρανίας](#), παρ. 35; [Jehovah's Witnesses of Moscow κατά Ρωσσίας](#), παρ. 136). Συνεπώς, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι και στην περίπτωση υποχρεωτικού εμβολιασμού κατά του COVID-19, το Δικαστήριο θα αποδεχόταν εξίσου ότι το μέτρο επιδιώκει τους ίδιους νόμιμους σκοπούς.

Συνεπώς, καταλυτικός παράγοντας για τη συμβατότητα του υποχρεωτικού εμβολιασμού κατά του COVID-19 με την ΕΣΔΑ είναι η αναγκαιότητα του μέτρου σε μία δημοκρατική κοινωνία. Η προϋπόθεση αυτή τίθεται επίσης από το Άρθρο 8 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, βάσει του οποίου – και σύμφωνα με τα ανωτέρω δεδομένα – δικαιολογείται η επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, αν το προβλεπόμενο υπό του νόμου μέτρο αποτελεί μέτρον το οποίο, σε μία δημοκρατική κοινωνία, είναι αναγκαίο για την υγεία και την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων.

iii) Αναγκαιότητα του Μέτρου σε μία Δημοκρατική Κοινωνία

Στη πρόσφατη απόφασή του, [Vanříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας](#), στην οποία το τμήμα Ευρείας Σύνθεσης του ΕΔΔΑ ήλεγξε τη συμβατότητα του υποχρεωτικού εμβολιασμού παιδιών με την ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο διευκρίνισε και ανέπτυξε περαιτέρω μια σειρά κριτηρίων για την εκτίμηση της αναγκαιότητας του μέτρου του υποχρεωτικού εμβολιασμού σε μία δημοκρατική κοινωνία, τα οποία είχαν ήδη [εντοπιστεί](#) σε προγενέστερη νομολογία του ΕΔΔΑ ([Solomakhin κατά Ουκρανίας](#), παρ. 36) και της ΕΔΕΑ ([Boffa κ.λπ. κατά Αγίου Μαρίνου](#), παρ. 35) και συνίστανται στα εξής:

α) Περιθώριο Εκτίμησης

Το πρώτο κριτήριο αφορούσε το περιθώριο εκτίμησης, το οποίο απολαμβάνουν τα Κράτη ως προς την εκτίμηση του κατά πόσο κάποιο μέτρο είναι αναγκαίο σε μία δημοκρατική κοινωνία. Για να καθορίσει το εύρος αυτού του περιθωρίου, το ΕΔΔΑ έλαβε υπόψη του αφενός την ύπαρξη consensus μεταξύ των Κρατών-μελών της ΕΣΔΑ και των διεθνών οργάνων όσον αφορά την αξία των εμβολιασμών ως επιτυχημένων και οικονομικά αποδοτικών παρεμβάσεων στον τομέα της υγείας και αφετέρου την απουσία consensus μεταξύ των Κρατών-μελών της ΕΣΔΑ ως προς την ρύθμιση του εμβολιασμού των παιδιών ([Vanříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας](#), παρ. 277-278). Ταυτόχρονα, το ΕΔΔΑ υπογράμμισε την αξία της κοινωνικής αλληλεγγύης και το καθήκον προστασίας της υγείας όλων των μελών της κοινωνίας, ακόμη και των ιδιαίτερα ευάλωτων για χάρη των οποίων ο υπόλοιπος πληθυσμός καλείται να

αναλάβει έναν ελάχιστο κίνδυνο με τη μορφή εμβολιασμού, ενώ τόνισε ότι σε θέματα πολιτικής για την υγειονομική περίθαλψη, οι εγχώριες αρχές είναι εκείνες που είναι σε θέση να αξιολογήσουν καλύτερα τις προτεραιότητες, τη χρήση των πόρων και τις κοινωνικές ανάγκες. Έτσι, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο ότι το περιθώριο αυτό στην περίπτωση του υποχρεωτικού εμβολιασμού των παιδιών ήταν ευρύ (*ibid.*, παρ. 280).

Βάσει των ανωτέρω παραμέτρων, μπορεί κανείς κατ' αντιστοιχία να συμπεράνει ότι το περιθώριο εκτίμησης των αρχών και στην περίπτωση της επιβολής των υποχρεωτικών εμβολιασμών κατά του COVID-19 είναι αντίστοιχα ευρύ. Πράγματι, το μοτίβο ύπαρξης consensus μεταξύ [Κρατών](#) και [διεθνών οργάνων](#) ως προς τη σημασία των εμβολίων κατά του COVID-19 και της απουσίας consensus μεταξύ των Κρατών-μελών ως προς την [πολιτική εμβολιασμών](#) απαντάται και στην περίπτωση των εμβολίων. Άλλωστε, το γεγονός ότι το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι σε θέματα υγειονομικής περίθαλψης οι εγχώριες αρχές είναι σε καλύτερη θέση να αξιολογήσουν την αναγκαιότητα του εμβολιασμού δείχνει ότι θα τους αναγνώριζε αντίστοιχα ευρύ περιθώριο εκτίμησης στο πλαίσιο μίας πανδημίας, όπως η παρούσα.

β) Επιτακτική Κοινωνική Ανάγκη και Επαρκείς Λόγοι

Το δεύτερο κριτήριο που έλαβε υπόψη το Δικαστήριο κατά την εκτίμηση αναγκαιότητας του υποχρεωτικού εμβολιασμού ήταν συνδρομή επιτακτικής κοινωνικής ανάγκης, καθώς επίσης σχετικών και επαρκών προς τούτο λόγων, η διαπίστωση των οποίων να δύναται να καταστήσει την λήψη του μέτρου του υποχρεωτικού εμβολιασμού αναγκαία. Ενόψει αυτών, το Δικαστήριο τόνισε ότι υπό την ΕΣΔΑ, τα Κράτη έχουν την θετική υποχρέωση να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία της ζωής και της υγείας όσων βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους (*ibid.*, παρ. 282), καθώς και ότι ο υποχρεωτικός εμβολιασμός των παιδιών θεσπίστηκε για την πρόληψη της πτωτικής τάσης του ποσοστού εμβολιασμού των παιδιών (*ibid.*, παρ. 284). Περαιτέρω το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι όταν η πολιτική εθελοντικού εμβολιασμού δεν θεωρείται από τις εθνικές αρχές επαρκής για την επίτευξη και τη διατήρηση της ανοσίας αγέλης ή όταν η ανοσία αυτή τυγχάνει αδιάφορη λόγω της φύσης της νόσου, οι εθνικές αρχές μπορούν εύλογα να εισαγάγουν πολιτική υποχρεωτικού εμβολιασμού (*ibid.*, παρ. 284). Αν αναλογιστούμε ότι το ΕΔΔΑ κατέληξε σε αυτό το συμπέρασμα λαμβάνοντας υπόψη και τα συμφέροντα των παιδιών («best interests of the child» κατ' Άρθρο 3 της [Σύμβασης για τα Δικαιώματα του](#)

[Παιδιού](#)) σε μία υπόθεση που δεν αφορούσε πανδημία, μπορούμε – βάσει μιας *a maiore ad minus* επιχειρηματολογίας – να συμπεράνουμε ότι στην περίπτωση της παρούσας πανδημίας και ως προς τον υποχρεωτικό εμβολιασμό ενηλίκων, θα αποδεχόταν ότι εάν ο εθελοντικός εμβολιασμός δεν θεωρείται από τις εθνικές αρχές επαρκής για την επαρκή προστασία της δημόσιας υγείας, τότε ο υποχρεωτικός εμβολιασμός θα θεωρηθεί μέτρο που ανταποκρίνεται σε πιεστική κοινωνική ανάγκη. Ως εκ τούτου, θα πληρούται και το δεύτερο κριτήριο για τη συμβατότητα του μέτρου με την ΕΣΔΑ. Υπ’ αυτή την έννοια, αυτό που είναι καθοριστικό για την αιτιολόγηση της παρέμβασης είναι η εν στενή εννοία (*stricto sensu*) αναλογικότητα του μέτρου προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό.

γ) Αναλογικότητα εν Στενή Εννοία

Για να αξιολογήσει την εν στενή εννοία αναλογικότητα του μέτρου στην απόφαση [Vavříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας](#), το Δικαστήριο έλαβε υπόψη το γεγονός ότι ο εμβολιασμός αφορούσε εμβόλια, τα οποία θεωρούνταν αποτελεσματικά και ασφαλή από την επιστημονική κοινότητα και των οποίων η ασφάλεια παρακολουθείτο (*ibid.*, παρ. 291), το ότι ο νόμος βάσει του οποίου επιβαλλόταν ο υποχρεωτικός εμβολιασμός προέβλεπε εξαιρέσεις σε περίπτωση αντενδείξεων ή αντιρρήσεων συνείδησης (*ibid.*, παρ. 292) καθώς και παροχή αποζημίωσης σε περίπτωση βλάβης προκληθείσας από τα εμβόλια (*ibid.*, παρ. 302). Φυσικά, στην περίπτωση του υποχρεωτικού εμβολιασμού που εξέταζε το Δικαστήριο, οι εμβολιασμοί δεν έγιναν με τη βία. Απεναντίας, όπως τόνισε το ΕΔΔΑ, ο υποχρεωτικός εμβολιασμός επιβλήθηκε έμμεσα μέσω κυρώσεων *προστατευτικού και όχι τιμωρητικού* χαρακτήρα (*ibid.*, παρ. 293-294). Πάντως υπογράμμισε το Δικαστήριο ότι η ύπαρξη λιγότερο παρεμβατικών εναλλακτικών μέτρων δεν έχει κεντρική σημασία για την αξιολόγηση της αναλογικότητας του μέτρου (*ibid.*, παρ. 310). Έτσι, βάσει των ανωτέρω κριτηρίων, η παρέμβαση κρίθηκε *stricto sensu* αναλογική προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό – κι επομένως ως αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία – και τελικά ως θεμιτή παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής. Κατ’ αντιστοιχίαν, με βάση την προαναφερθείσα ανάλυση, μπορούμε ομοίως να συμπεράνουμε ότι το μέτρο των υποχρεωτικών εμβολιασμών κατά του COVID-19 θα είναι – υπό τις αντίστοιχες προϋποθέσεις – αναλογικό προς τον επιδιωκόμενο σκοπό και σύμφωνο με το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

B) Παραβίαση Άρθρου 9 της ΕΣΔΑ

Στην [*Vanříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*](#), το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει και την συμβατότητα της επιβολής του υποχρεωτικού εμβολιασμού με το Άρθρο 9 της ΕΣΔΑ, δεδομένου ότι οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι το ρηθέν μέτρο παραβίαζε την ελευθερία της σκέψης και της συνείδησής τους. Στην απόφασή του, το Δικαστήριο τόνισε ότι δεν εμπίπτουν όλες οι απόψεις ή πεποιθήσεις στο πεδίο προστασίας του Άρθρου 9 και ότι προκειμένου να εμπίπτει μία πεποίθηση σε αυτό, θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από επαρκή πειστικότητα, σοβαρότητα, συνοχή και σπουδαιότητα (*ibid.*, παρ. 332-334). Το ΕΔΔΑ τόνισε, ωστόσο, ότι προσφεύγοντες επέδειξαν έλλειψη συνέπειας όσον αφορά τις φιλοσοφικές ή θρησκευτικές πτυχές της αντίρρησής τους ως προς τα εμβόλια κατά τη διαδικασία ενώπιον των εσωτερικών δικαστηρίων (*ibid.*, παρ. 334) και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν κατάφεραν να τεκμηριώσουν ότι η κριτική τους γνώμη για τον εμβολιασμό προστατεύεται από το Άρθρο 9 της ΕΣΔΑ (*ibid.*, παρ. 337). Ως εκ τούτου, έκρινε ότι ο ισχυρισμός των προσφευγόντων ήταν απαράδεκτος *ratione materiae* (*ibid.*, παρ. 334-338).

Παρά ταύτα, το Δικαστήριο υπογράμμισε στην απόφασή του ότι η εθνική νομοθεσία, βάσει της οποίας επιβλήθηκε το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού, προέβλεπε κατ' εξαίρεση απαλλαγή από την ποινή για τη μη συμμόρφωση με την υποχρέωση εμβολιασμού για λόγους συνείδησης (παρ. 334). Ομοίως, στην αποκλίνουσα γνώμη του, ο δικαστής Wojtyczek υπογράμμισε ότι αυτή η ρήτρα εξαίρεσης ήταν «ένα πολύ σημαντικό επιχείρημα» υπέρ της συμβατότητας του μέτρου με τη Σύμβαση (παράγραφος 17). Οι δηλώσεις αυτές φαίνεται να υποδηλώνουν ότι το Δικαστήριο δεν ασπάζεται πλέον τα παλαιότερα πορίσματα της ΕΔΕΑ στην [*Boffa κ.λπ. κατά Αγίου Μαρίνου*](#), στην οποία κρίθηκε ότι μια υποχρέωση εμβολιασμού που ίσχυε για όλους (ανεξαρτήτως θρησκείας ή προσωπικής πίστης) ήταν συμβατή με το Άρθρο 9 της ΕΣΔΑ. Πράγματι, πέραν του ότι η απόφαση [*Vanříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*](#) υποδηλώνει ότι το επίπεδο της πειστικότητας, της σοβαρότητας, της συνοχής και της σπουδαιότητας που πρέπει να πληροί μια αντίρρηση συνείδησης κατά των εμβολιασμών για να εμπίπτει στο *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 9 της ΕΣΔΑ είναι υψηλό, ανοίγει ελαφρώς το δρόμο προς την αναγνώριση των υποχρεωτικών εμβολιασμών ως παρέμβαση στην ελευθερία των πεποιθήσεων που

εμπίπτουν στο πεδίο προστασίας του Άρθρου 9. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, ακόμη και αν αναγνωριστεί ότι ο υποχρεωτικός εμβολιασμός κατά του COVID-19 περιορίζει την απόλαυση της ελευθερίας πεποιθήσεων, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι αυτή η παρέμβαση δεν θα κριθεί δικαιολογημένη βάσει της ρήτρας περιορισμού του Άρθρου 9 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Προς το παρόν, ωστόσο, η νομολογία του ΕΔΔΑ δεν παρέχει επαρκείς ενδείξεις για το πώς θα εφαρμοζόταν η ρήτρα περιορισμού σε αυτήν την περίπτωση.

2) Η Συμβατότητα του Ν. 4820/2021 με το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ

A) Το Μέτρο

Στην Ελλάδα το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού θεσπίστηκε διά του [Ν. 4820/2021](#) και συγκεκριμένα διά του Άρθρου 206 του νόμου αυτού. Κατά τη ρηθείσα διάταξη, το μέτρο αφορά όλο το προσωπικό (ιατρικό, παραϊατρικό, νοσηλευτικό, διοικητικό και υποστηρικτικό προσωπικό) των ιδιωτικών, δημόσιων και δημοτικών μονάδων υγείας (παρ. 2) και φροντίδας ηλικιωμένων και φροντίδας ατόμων με αναπηρία (παρ. 1α). Η υποχρέωση καταλαμβάνει περαιτέρω και τα νεοεισερχόμενα φιλοξενούμενα άτομα στις δομές αυτές (παρ. 1α), καθώς και το [προσωπικό και ωφελούμενα άτομα](#) των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας. Από την ανωτέρω υποχρέωση εξαιρούνται όσοι έχουν νοσήσει και για διάστημα έξι μηνών από τη νόσηση, όσοι έχουν [αποδεδειγμένους](#) λόγους υγείας που εμποδίζουν τη διενέργεια του εμβολίου και τα [άτομα με αναπηρία](#), τα οποία αδυνατούν να υποβληθούν στη διαδικασία του εμβολιασμού.

Σε περίπτωση που τα ανωτέρω υπόχρεα άτομα, εργαζόμενα σε φορείς δημοσίου τομέα, δεν εμβολιαστούν, τους επιβάλλεται κατά το άρθρο 206 του Ν. 4820/2021 το ειδικό διοικητικό μέτρο της αναστολής καθηκόντων για επιτακτικούς λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας [παρ. 6(α)]. Για τα υπόχρεα, εργαζόμενα στον ιδιωτικό τομέα άτομα, ο εργοδότης υποχρεούται να μην κάνει δεκτή την παροχή εργασίας τους και απαλλάσσεται από την υποχρέωση καταβολής αποδοχών για το χρονικό διάστημα μη παροχής εργασίας λόγω εφαρμογής του μέτρου [παρ. 6(β)].

Το γεγονός ότι το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού περιορίζει την ελευθερία της ιδιωτικής ζωής των ατόμων που επηρεάζει είναι δεδομένο. Συνεπώς, και

σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω (υποενότητα 1.Α του παρόντος), αυτό που θα πρέπει να εξεταστεί είναι το κατά πόσο ο περιορισμός αυτός μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει της ρήτρας περιορισμού του Άρθρου 8 παρ. 2 της ΕΣΔΑ.

B) Η Δικαιολόγηση του Μέτρου

i) Η Προβλεψιμότητα του Άρθρου 206

Αρχικά, σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν στην υποενότητα 1(A)(i) του παρόντος, οι διατάξεις, βάσει των οποίων έχει θεσπιστεί το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού, πρέπει να είναι προσβάσιμες και να επιτρέπουν στα άτομα, τα οποία ενδέχεται να επηρεαστούν από το περιεχόμενό τους, να μπορούν να προβλέψουν τις περιστάσεις υπό τις οποίες θα λάβει χώρα ο περιορισμός των δικαιωμάτων των ([*Vanříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*](#), παρ. 266-271). Κι ενώ η προϋπόθεση του να έχει θεσπιστεί το μέτρο σύμφωνα με προσβάσιμο νόμο πληρούται, δεν φαίνεται να ισχύει το ίδιο και για την προβλεψιμότητα του μέτρου.

Πράγματι, το γεγονός ότι το χρονικό διάστημα, για το οποίο θα ισχύουν οι συνέπειες της μη συμμόρφωσης με την υποχρέωση εμβολιασμού, δεν αναφέρεται ρητά στη διάταξη δυνάμει της οποίας το μέτρο επεβλήθη επηρεάζει την προβλεψιμότητά του. Η πρόβλεψη της παρ. 6(α) του άρθρου 206, βάσει της οποίας με τη συμπλήρωση δεκατεσσάρων ημερών από την ολοκλήρωση του εμβολιασμού αίρεται η επιβληθείσα αναστολή εργασίας στα υπόχρεα στον δημόσιο τομέα εργαζόμενα άτομα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως χρονικό όριο επιβολής των συνεπειών του μέτρου, αφού πρόκειται άρση επιβολής των συνεπειών κατόπιν συμμόρφωσης, ενώ αξίζει να υπογραμμιστεί ότι αντίστοιχη ρητή πρόβλεψη δεν υπάρχει στην παρ. 6(β) του ίδιου άρθρου.

Ταυτόχρονα, κατά την παρ. 7(α) του Άρθρου 206 δύνανται, με κοινή απόφαση των Υπουργών Υγείας, Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, Εσωτερικών, Ψηφιακής Διακυβέρνησης και του κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού, να εξειδικεύονται και να επεκτείνονται οι κατηγορίες των προσώπων που υποχρεούνται σε εμβολιασμό. Έτσι, το εύρος των ατόμων τα οποία δύνανται να επηρεάζονται από το μέτρο δεν μπορούν με σαφήνεια να προβλεφθούν βάσει της διάταξης που επιβάλλει το μέτρο, η οποία δεν φαίνεται έτσι να πληροί το κριτήριο της προβλεψιμότητας ([*Calogero Diana κατά Ιταλίας*](#), παρ. 32-33).

Αν υποτεθεί, ωστόσο, ότι αυτή η προϋπόθεση πληρούται και δεδομένου ότι έχει γίνει σταθερά αποδεκτό από το ΕΔΔΑ ότι ο υποχρεωτικός εμβολιασμός ως μέτρο επιδιώκει τον νόμιμο σκοπό της προστασίας της υγείας [υποενότητα 1(A)(ii) του παρόντος], θα ήταν ίσως ενδιαφέρον να απαντηθεί το κατά πόσο το μέτρο μπορεί να θεωρηθεί ως αναγκαίο σε μία δημοκρατική κοινωνία. Προς τούτο, με δεδομένο ότι το περιθώριο εκτίμησης που απολαμβάνει το Κράτος είναι ευρύ [υποενότητα 1(A)(ii)(α)] και ότι το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού μπορεί να θεωρηθεί ως αναγκαίο λόγω της ύπαρξης επιτακτικής κοινωνικής ανάγκης και σχετικών και επαρκών λόγων [υποενότητα 1(A)(ii)(β)], καθοριστικός παράγοντας θα είναι η εν στενή εννοία αναλογικότητα του μέτρου.

ii) Η Εν Στενή Εννοία Αναλογικότητα του Μέτρου

Για την επαλήθευση της εν στενή εννοία αναλογικότητας του μέτρου, θα πρέπει να εξεταστεί το κατά πόσο το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού, το οποίο επιβλήθηκε διά του Άρθρου 206 του Ν. 4820/2021, πληροί τα κριτήρια που αναλύθηκαν στην υποενότητα 1(A)(iii)(γ) του παρόντος. Το μέτρο όντως αφορά εμβόλια, τα οποία θεωρούνται αποτελεσματικά και ασφαλή από την επιστημονική κοινότητα και των οποίων η ασφάλεια παρακολουθείται. Περαιτέρω, η παρ. 4 του ως άνω άρθρου προβλέπει εξαιρέσεις σε περίπτωση αντενδείξεων και πιθανού κινδύνου του εμβολίου για τα υπόχρεα άτομα, ενώ παρόλο που η παροχή αποζημίωσης σε περίπτωση βλάβης προκληθείσας από τα εμβόλια δεν προβλέπεται στον Ν. 4820/2021, προβλέπεται από γενικότερες διατάξεις του εθνικού δικαίου.

Αναφορικά με το κριτήριο της επιβολής του μέτρου μέσω κυρώσεων *προστατευτικού και όχι τιμωρητικού* χαρακτήρα, αξίζει να τονιστεί ότι το ΕΔΔΑ, στην απόφαση *Vanříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*, υπογράμμισε μεν ότι η ύπαρξη λιγότερο παρεμβατικών εναλλακτικών λύσεων (όπως θα ήταν φερ' ειπείν στην προκειμένη περίπτωση ενδεχομένως η επιβολή καθημερινών τεστ στα υπόχρεα άτομα) είναι αδιάφορη για την αξιολόγηση της αναλογικότητας του μέτρου (παρ. 310), έδωσε ιδιαίτερη έμφαση δε στο ότι το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού στην Τσέχικη νομοθεσία ήταν «σχετικά ήπιο». Ως προς αυτό σημείωσε ότι ο νόμος, βάσει του οποίου εισήχθη το μέτρο, προέβλεπε την επιβολή προστίμου, το οποίο δεν ήταν αδικαιολόγητα σκληρό ή επαχθές (παρ. 293), καθώς και ότι τα ανεμβολίαστα ή ανεπαρκώς εμβολιασμένα παιδιά, τα οποία βάσει του μέτρου δεν μπορούσαν να εγγραφούν στο

νηπιαγωγείο, δεν στερούνταν κάθε δυνατότητα προσωπικής, κοινωνικής και πνευματικής ανάπτυξης, αφού η ανάπτυξή τους θα μπορούσε να καλυφθεί έστω με το κόστος πρόσθετης, και ίσως σημαντικής, προσπάθειας και δαπάνης εκ μέρους των γονέων τους (παρ. 307). Παράλληλα, το Δικαστήριο τόνισε ότι οι επιπτώσεις ήταν περιορισμένες χρονικά: η εισαγωγή των ανεμβολίαστων ή ανεπαρκώς εμβολιασμένων παιδιών στο δημοτικό σχολείο δεν επηρεάστηκε από την κατάσταση του εμβολιασμού τους (παρ. 307). Έτσι, κατέληξε ότι το μέτρο ήταν εν στενή εννοία αναλογικό.

Κατ' αναλογία, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η ύπαρξη λιγότερο επεμβατικών μέτρων δεν επηρεάζει τη *stricto sensu* αναλογικότητα του υποχρεωτικού εμβολιασμού κατ' Άρθρο 206 του Ν. 4820/2021, ενώ το γεγονός ότι το μέτρο δεν επιτρέπει την απόλυση των υπόχρεων ατόμων, παρά επιβάλλει την αναστολή εργασίας αντ' αυτής, είναι παράγοντας που επηρεάζει την εκτίμηση της ηπιότητας του μέτρου (για τη μη συμβατότητα των απολύσεων λόγω μη εμβολιασμού με την ΕΣΔΑ, δείτε [εδώ](#)). Περαιτέρω, το γεγονός ότι κατά το χρονικό διάστημα της αναστολής, οι ανεμβολίαστοι υπόχρεοι μπορούν – έστω και με [σημαντικές δυσκολίες](#) – να αναζητήσουν απασχόληση σε τομείς, οι οποίοι δεν καταλαμβάνονται από το μέτρο της υποχρεωτικότητας του εμβολιασμού θυμίζει το *dictum* του Δικαστηρίου ως προς το ότι οι ανάγκες των ανεμβολίαστων ή ανεπαρκώς εμβολιασμένων παιδιών, τα οποία βάσει του μέτρου δεν μπορούσαν να εγγραφούν στο νηπιαγωγείο, μπορούσαν να καλυφθούν με εναλλακτικές επιλογές, έστω και αν αυτές προϋπέθεταν σημαντική προσπάθεια και δαπάνη εκ μέρους των γονέων τους ([Vavříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας](#), παρ. 307).

Μολαταύτα, το γεγονός ότι οι συνέπειες του Άρθρου 206 του Ν. 4820/2021 δεν έχουν χρονικό περιορισμό, σε αντίθεση με το αντίστοιχο μέτρο στην απόφαση [Vavříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας](#), του οποίου οι συνέπειες έπαυαν όταν τα εν όλω ή εν μέρει ανεμβολίαστα παιδιά εγγράφονταν κανονικά στο δημοτικό, όταν συμπλήρωναν την προβλεπόμενη ηλικία (παρ. 307), δεν είναι αμελητέο. Πράγματι, το άρθρο δεν αναφέρει κάποιο χρονικό όριο, μέχρι το οποίο οι συνέπειες μη συμμόρφωσης με το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού θα ισχύει. Το ότι με τη συμπλήρωση δεκατεσσάρων ημερών από την ολοκλήρωση του εμβολιασμού, η επιβληθείσα αναστολή εργασίας των υπόχρεων στον δημόσιο τομέα εργαζομένων ατόμων αίρεται, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως τέτοιο, αφού πρόκειται ουσιαστικά για άρση των συνεπειών κατόπιν συμμόρφωσης, ενώ η κατά την παρ. 8 πρόβλεψη, ότι «[η]

εφαρμογή του παρόντος άρθρου επαναξιολογείται έως τις 31.10.2021» δεν μπορεί να θεωρηθεί ως τέτοιο χρονικό όριο, αφού πρόκειται ουσιαστικά για μία πρόβλεψη χρονικού περιθωρίου επαναξιολόγησης του μέτρου. Το ότι το Άρθρο 206 δεν προσδιορίζει περαιτέρω ποιοι παράγοντες θα επηρεάσουν αυτή την επαναξιολόγηση έως τις 31.10.2021, πέραν του ότι επιβεβαιώνει το συμπέρασμα ότι η διάταξη δεν πληροί την προϋπόθεση της προβλεψιμότητας [υποενότητα 2(B)(ii) του παρόντος], εγείρει επιπλέον και σοβαρά ερωτηματικά για το κατά πόσο το μέτρο είναι *stricto sensu* αναλογικό προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Η δε πάροδος του χρόνου λειτουργεί ως επιβαρυντικό στοιχείο στην εκτίμηση αυτής της αναλογικότητας. Ελλείπει τέτοιου χρονικού ορίου, το μέτρο φαίνεται να μην είναι ιδιαίτερα ήπιο, αφού μία ατέρμονη αναστολή είναι ουσιαστικά περισσότερο κοντά στην απόλυση, με αποτέλεσμα ο χαρακτήρας του μέτρου να φαίνεται περισσότερο τιμωρητικός παρά προστατευτικός. Έτσι, το μέτρο φαίνεται να μην είναι *stricto sensu* αναλογικό προς τον επιδιωκόμενο σκοπό και άρα να αποτελεί αδικαιολόγητη παρέμβαση στο προστατευόμενο υπό το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ δικαίωμα.

Γ) Η Συμβατότητα του Ν. 4820/2021 με το Άρθρο 9 της ΕΣΔΑ

Συνάμα, ο Ν. 4820/2021 δεν προβλέπει εξαίρεση υποχρεωτικού εμβολιασμού σε περίπτωση αντιρρησιών συνείδησης. Η έλλειψη αυτή του μέτρου είναι λιγότερο προβληματική, δεδομένου ότι μέχρι στιγμής στην νομολογία του ΕΔΔΑ δεν έχει αναγνωριστεί παραβίαση του άρ. 9 λόγω λήψης μέτρων υποχρεωτικού εμβολιασμού. Πράγματι, με την εξαίρεση του Δικαστή Wojtyczek, ο οποίος στην αποκλίνουσα γνώμη του στην απόφαση [*Vanříčka κ.λπ. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*](#), αποδέχτηκε ότι το μέτρο περιορίζει την απόλαυση της ελευθερίας της σκέψης και συνείδησης, όπως αυτές προστατεύονται από το Άρθρο 9 της ΕΣΔΑ (παρ. 17 αποκλίνουσας γνώμης), το τμήμα Ευρείας Σύνθεσης του ΕΔΔΑ δεν πείστηκε ότι η διστακτική άποψη των προσφευγόντων απέναντι στα εμβόλια αποτελεί αντίρρηση συνείδησης που να προστατεύεται από το Άρθρο 9 της ΕΣΔΑ. Πάντως, κατά την εξέταση της εν στενή εννοία αναλογικότητας του μέτρου υπό το πρίσμα του Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο υπογράμμισε τη δυνατότητα εξαίρεσης από την υποχρέωση εμβολιασμού αντιρρησιών συνείδησης, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο της Τσεχίας (παρ. 292). Σε αυτό το πλαίσιο, η έλλειψη αντίστοιχης εξαίρεσης στο Ν. 4820/2021 θα μπορούσε να επηρεάσει την εν στενή εννοία αναλογικότητα του μέτρου, αν όχι και τη συμβατότητά του με το Άρθρο 9 της ΕΣΔΑ. Ωστόσο, τα μέχρι τώρα νομολογιακά δεδομένα του

ΕΔΔΑ δεν επιτρέπουν την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων ως προς αυτό το ζήτημα.

3) Συμπεράσματα

Σύμφωνα με την ανωτέρω ανάλυση και βάσει της μέχρι τώρα νομολογίας του ΕΔΔΑ, το μέτρο του υποχρεωτικού εμβολιασμού, όπως αυτό επεβλήθη μέσω του Άρθρου 206 του Ν. 4820/2021, εγείρει σοβαρούς προβληματισμούς ως προς τη συμβατότητά του με την ΕΣΔΑ. Η έλλειψη χρονικού περιορισμού ως προς τις συνέπειες της μη συμμόρφωσης των υπόχρεων ατόμων φαίνεται να καθιστά τον χαρακτήρα του μέτρου τιμωρητικό και άρα εν στενή εννοία δυσανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό της προστασίας της υγείας, ενώ η έλλειψη εξαίρεσης για τις περιπτώσεις συνειδησιακών αντιρρήσεων γεννά απορίες για τη συμβατότητα του μέτρου με το Άρθρο 9 της ΕΣΔΑ.

Δεδομένων των προσφυγών που [εκκρεμούν](#) ενώπιον του ΕΔΔΑ ως προς τη συμβατότητα του Ν. 4820/2021 με την ΕΣΔΑ, τα ως άνω ερωτήματα φαίνεται πως θα απαντηθούν (λιγότερο ή περισσότερο αργά) από το ίδιο το Δικαστήριο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα έχει, ωστόσο, το αν η έλλειψη σαφήνειας και προβλεψιμότητας του Νόμου θα αποτελέσει δίοδο, ώστε το Δικαστήριο να αποφύγει την εκτίμηση της συμβατότητας του υποχρεωτικού εμβολιασμού κατά του COVID-19 με την ΕΣΔΑ και να αναγνωρίσει βάσει αυτής παραβίαση της ΕΣΔΑ, ή αν θα προβεί στην ουσιαστική αξιολόγηση της αναλογικότητας του μέτρου. του νόμου από το Δικαστήριο. Πάντως, αφού οι προσφεύγοντες δεν φαίνεται να έχουν στηρίξει τις [επιχειρηματολογίες](#) των προσφυγών αυτών στο Άρθρο 9 της ΕΣΔΑ, η σαφέστερη απάντηση ως προς την συμβατότητα του μέτρου με το άρθρο αυτό φαίνεται πως θα αργήσει περισσότερο να έρθει.